

ΧΩΡΟΣ

ΚΕΙΜΕΝΑ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ, ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Ειδικό τεύχος

Αφιέρωμα για τα 30 χρόνια του Τμήματος Μηχανικών
Χωροταξίας, Πολεοδομίας & Περιφερειακής Ανάπτυξης

Ερευνητές και Συνεργαζόμενοι επιστήμονες

Επιμέλεια

Παντολέον Σκάγιαννης

ΤΜ
ΧΠ
ΠΑ

Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης

Ειδικό τεύχος

Αφιέρωμα για τα 30 χρόνια του Τμήματος Μηχανικών Χωροταξίας,
Πολεοδομίας & Περιφερειακής Ανάπτυξης

Ερευνητές και Συνεργαζόμενοι επιστήμονες

Επιμέλεια
Παντολέων Σκάγιαννης

Επιστημονικό Περιοδικό

αειχώρος

στον Ιωνα

Διεύθυνση:
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης
Περιοδικό ΑΕΙΧΩΡΟΣ
Πεδίον Άρεως, 383 34 ΒΟΛΟΣ <http://www.aeihoros.gr> e-mail: aeihoros@uth.gr

---

Επιμέλεια έκδοσης: Εύη Κολοβού
Layout: Παναγιώτης Μανέτος
Σχεδιασμός εξωφύλλου: Γιώργος Παρασκευάς-Παναγιώτης Μανέτος

Παντολέον Σκάγιαννης	4
Εισαγωγή	
Απόστολος Λαγαρίας, Ιωάννης Σαγιάς†	10
Αστική διάχυση σε πόλεις της Νότιας Ευρώπης: συγκριτική ανάλυση βασισμένη σε χωρικούς δείκτες	
Σουλτάνα Βεζυριαννίδου, Κωνσταντίνος Λαλένης	36
Οι διοικητικές δομές του χωρικού σχεδιασμού στην Ελλάδα κατά τις πρόσφατες διοικητικές μεταρρυθμίσεις	
Κωνσταντίνος Πορτοκαλίδης	64
Νέο θεσμικό πλαίσιο χωρικών ρυθμίσεων για τους ΟΤΑ: στρατηγικός σχεδιασμός και ζητήματα επικουρικότητας	
Ελένη Κομνηνού, Ανέστης Γουργιώτης, Αριστείδης Σαπουνάκης	82
Ένταξη μεγάλων τουριστικών συγκροτημάτων στο εξωαστικό τοπίο: ελληνική εμπειρία και προκλήσεις για το μέλλον	
Νικόλαος-Γεώργιος Καραχάλης	116
Η προσωρινή στέγαση σε κενά κτήρια και καταστήματα ως μέσο υποστήριξης της δημιουργικής οικονομίας: καλές πρακτικές από τις πόλεις του Urbact Refill	
Ελισάβετ Δοξάκη, Ιωάννης Παντελάδης	137
Η διαχρονική εξέλιξη της φτώχειας στις χώρες της ΕΕ-28: Αναλυτική προσέγγιση με τη μεθοδολογία System-GMM.	

Η διαχρονική εξέλιξη της φτώχειας στις χώρες της ΕΕ-28: αναλυτική προσέγγιση με τη μεθοδολογία System-GMM

Ελισάβετ Δοξάκη

Ερευνήτρια, MSc., Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής

Δρ. Ιωάννης Παντελάδης

Ερευνητής, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Περίληψη

Σκοπός του παρόντος άρθρου είναι η ανάδειξη του ζητήματος της φτώχειας στις χώρες της ΕΕ-28 ως αποτέλεσμα των αλλαγών που επήλθαν, ιδιαίτερα κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης, στους όρους αναπαραγωγής της εργασίας. Το πρόβλημα της φτώχειας αποκτά, πράγματι, σημαντικές διαστάσεις ιδιαίτερα στις χώρες της ευρωπαϊκής περιφέρειας λόγω των αυστηρότερων εκδοχών των πολιτικών λιτότητας και της ελαστικοποίησης της αγοράς εργασίας. Στη βάση ενός δυναμικού υποδείγματος System-GMM αποδεικνύεται ότι η παρατεταμένη ύφεση και τα ήδη υψηλά επίπεδα φτώχειας κατά τα προηγούμενα έτη επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό και τα τρέχοντα επίπεδά της - *history effect*. Επίσης, μια σειρά μεταβλητών που άπτονται της οικονομικής μεγέθυνσης, της ανεργίας, των εισοδηματικών ανισοτήτων, των κοινωνικών δαπανών, της ανάπτυξης και του βαθμού αστικοποίησης, του εμπορίου και των ιδιαίτερων μορφών εμπορικών ανταλλαγών φαίνεται να ερμηνεύουν την εξέλιξη της φτώχειας και τις διαφορές των επιμέρους ποσοστών μεταξύ των χωρών της ΕΕ-28. Υπ' αυτήν την έννοια τίθεται με τρόπο επιτακτικό η άρση των πολιτικών λιτότητας και η ενίσχυση των πολιτικών ανάπτυξης και απασχόλησης, με παράλληλη αύξηση των κοινωνικών δαπανών προκειμένου, μεταξύ άλλων, να αντιμετωπιστούν τα σημαντικά προβλήματα της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού στον ευρωπαϊκό χώρο.

Λέξεις κλειδιά

φτώχεια, υπόδειγμα, System-GMM, πολιτικές λιτότητας

The evolution of poverty over time in the EU-28 countries: an analytical approach using the System-GMM methodology

Abstract

The aim of this article is the investigation of poverty in the EU countries associated with the structural changes in the reproduction pattern of the labor force that take place during the period of economic crisis. The problem of poverty has, indeed, been aggravated mostly in the countries of European periphery due to the harder versions of the austerity policies-cum-the pattern of flexibility of the labor market. On the basis of a dynamic model, System-GMM, it becomes obvious that the prolonged recession and the already high level of poverty of the previous years affect in large extent the current level of poverty indicating a kind of history effect. Moreover, a number of explanatory variables such as the economic growth, the rate of unemployment, the distribution of income, the social expenditures, the development and the urbanization process, the trade density as well as the degree of intra-industry trade seem to be correlated with the diachronic evolution of poverty and its differential dynamics among European countries. In that sense the transformation of economic policies, in parallel with the augmentation of the social expenditures seem to be conditio sine qua non for coming up against the severe problems of poverty in Europe.

Keywords

poverty, model, System-GMM, austerity policies

1. Εισαγωγή

Το ζήτημα της φτώχειας είναι ιδιαίτερα σημαντικό και συνδέεται άρρηκτα με το ζήτημα των σχέσεων κεφαλαίου-εργασίας. Σε ότι αφορά την Ευρώπη, η οικονομική κρίση και οι εφαρμοζόμενες πολιτικές λιτότητας ως μέσο αποκατάστασης των δημοσιονομικών ανισορροπιών, μείωσης τους χρέους και ανάκτησης της ανταγωνιστικότητας των παραγωγικών συστημάτων έχουν επιφέρει σημαντικές αλλαγές στους όρους αναπαραγωγής του κεφαλαίου και της εργασίας.

Η μετακύλιση του κόστους της μακροοικονομικής προσαρμογής αποκλειστικά στην εργασία κατέστησε τους μηχανισμούς αναπαραγωγής της δυσμενέστερους στη βάση των πολιτικών ιδιωτικοποίησης των δημόσιων αγαθών, της περαιτέρω συρρίκνωσης του κράτους πρόνοιας και της πλήρους απορρύθμισης της αγοράς εργασίας. Η εν λόγω

μετακύλιση υπήρξε ιδιαίτερα έντονη, αρχικά στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης και στη συνέχεια στις χεμαζόμενες οικονομίες του Ευρωπαϊκού Νότου, οι οποίες έχουν εγκλωβιστεί στην παγίδα του χρέους με τις πολιτικές λιτότητας να μειώνουν σημαντικά τις επενδύσεις, ενισχύοντας περαιτέρω την ανεργία και τις μορφές μερικής απασχόλησης με σημαντικά μειωμένες απολαβές, ιδιαίτερα σε ότι αφορά την ανειδίκευτη εργασία.

Υπ' αυτήν την έννοια, το δίπολο Βορρά-Νότου φαίνεται να ανανεώνει εκ νέου την επικαιρότητά του και να αναπαράγεται, σε συνθήκες ύφεσης και οικονομικής επιβράδυνσης, μεταξύ άλλων, και στο επίπεδο της φτώχειας αν και το πρόβλημα καθίσταται ιδιαίτερα σημαντικό και σε ορισμένες χώρες του Ευρωπαϊκού Βορρά όπως για παράδειγμα στην Ιταλία και εν μέρει στη Γαλλία. Επομένως, τα ζητήματα της απασχόλησης, των εισοδηματικών ανισοτήτων και της φτώχειας αποκτούν κεντρική σημασία, καθώς φαίνεται να συνδέονται τόσο με τη συρρίκνωση του κράτους πρόνοιας και των κοινωνικών δαπανών, όσο και με τη μείωση των ρυθμών οικονομικής μεγέθυνσης, καθώς και με τη διαφοροποιημένη δομή του ανθρώπινου κεφαλαίου και των παραγωγικών συστημάτων μεταξύ των ευρωπαϊκών χωρών.

Η συνέχεια της εργασίας διαρθρώνεται ως εξής: Αρχικά γίνεται συστηματική επισκόπηση της βιβλιογραφίας περί του ζητήματος της φτώχειας και των κύριων παραγόντων που την επηρεάζουν, στη συνέχεια γίνεται αναφορά στη μεθοδολογική προσέγγιση, στην εξειδίκευση του οικονομετρικού υποδειγματος καθώς και την επιλογή των ερμηνευτικών μεταβλητών. Στη συνέχεια, παρουσιάζονται τα αποτελέσματα των οικονομετρικών υποδειγμάτων σχετικά με τη φτώχεια στις χώρες της ΕΕ, κατά την περίοδο 2005-2018, και τέλος έμφαση δίνεται στα συμπεράσματα της μελέτης εν είδει προτάσεων πολιτικής.

2. Βιβλιογραφική έρευνα

Το ζήτημα της φτώχειας αποτελεί αντικείμενο πολλών μελετών στη διεθνή βιβλιογραφία οι οποίες συχνά επικεντρώνονται σε τρεις ομάδες παραγόντων που άπτονται του μακροοικονομικού περιβάλλοντος, της γενικότερης αναπτυξιακής διαδικασίας και της παγκοσμιοποίησης. Ως προς το μακροοικονομικό περιβάλλον, αυτό συνδέεται με τη δυναμική της οικονομικής μεγέθυνσης και της ανεργίας αν και τα αποτελέσματα των εμπειρικών ερευνών δίστανται ως προς τις επιδράσεις της μεγεθυντικής διαδικασίας και της ανεργίας στη φτώχεια. Σε σχέση με την οικονομική μεγέθυνση, οι Dollar and Kraay (2002) αποφαινόνται ότι η μεγεθυντική διαδικασία αμβλύνει πράγματι τη φτώχεια, ενώ οι Brady (2003), Bourguignon (2004), Iceland, Kenworthy and Scopillity (2005) βρίσκουν μια λιγότερο έντονη σχέση μεταξύ της οικονομικής μεγέθυνσης και της φτώχειας. Η εν λόγω σχέση φαίνεται να αμβλύνεται περαιτέρω στην περίπτωση των περισσότερο ανεπτυγμένων χωρών (Moller et al., 2003; Brady, 2003 & 2005; Caminada, Goudswaard and Koster, 2012) λόγω, κυρίως, των ελαστικών μορφών απασχόλησης και των

εντεινόμενων εισοδηματικών ανισοτήτων.

Σε σχέση με την ανεργία η επίδρασή της επί της φτώχειας δεν φαίνεται να είναι ιδιαίτερα σημαντική (Moller et al., 2003; Brady, 2003 & 2005) αν και σε ότι αφορά τις ανεπτυγμένες χώρες οι Jeanty and Ulimwengu (2010) βρίσκουν έντονα θετική σχέση μεταξύ ανεργίας και φτώχειας αλλά σε επίπεδο περιφερειών με αντικείμενο έρευνας τις ΗΠΑ. Σε επίπεδο χωρών και ιδιαίτερα σε σχέση με την ευρωπαϊκή περίπτωση οι Δαφέρμος και Παπαθεοδώρου (2010) εντοπίζουν μια αρνητική σχέση μεταξύ ανεργίας και φτώχειας, καθώς η απορρύθμιση και η γενίκευση των ελαστικών μορφών απασχόλησης ενώ μειώνουν τεχνητά την ανεργία συρρικνώνουν σημαντικά τους μισθούς, με αποτέλεσμα να επηρεάζουν αυξητικά τη φτώχεια.

Ως προς τα συστήματα κοινωνικής προστασίας φαίνεται να υπάρχει μια σύγκλιση στις σχετικές προσεγγίσεις, καθώς τα αποτελέσματα των ερευνών επί των εισοδηματικών ανισοτήτων και της φτώχειας, δείχνουν ότι η ενίσχυση των δομών κοινωνικής προστασίας αμβλύνει σε μεγάλο βαθμό τις κοινωνικές ανισότητες και τη φτώχεια (Moller et al. 2003; Brady, 2005; Bertola, 2010; Caminada, Goudswaard and Koster, 2012).

Σε ότι αφορά τη γενικότερη αναπτυξιακή διαδικασία αρκετές μελέτες επικεντρώνονται στο ανθρώπινο κεφάλαιο και την αστικοποίηση. Η ύπαρξη ισχυρού ανθρώπινου κεφαλαίου μέσα στην οικονομία ενισχύει το συνολικό απόθεμα γνώσης διαμορφώνοντας όρους απασχόλησης με υψηλότερους μισθούς εν συγκρίσει με τις μορφές ανειδίκευτης εργασίας. Με αυτήν την έννοια το ανθρώπινο κεφάλαιο φαίνεται να σχετίζεται με χαμηλότερα ποσοστά φτώχειας (Becker et al, 1990; Mankiw, Romerand & Weil, 1992). Σε σχέση με το βαθμό αστικοποίησης, ως άρρηκτα συνυφασμένος με την αναπτυξιακή διαδικασία, φαίνεται να ενισχύει τη συγκέντρωση των οικονομικών δραστηριοτήτων, λόγω της ύπαρξης σημαντικών εξωτερικών οικονομιών, επομένως και τις ευκαιρίες απασχόλησης με υψηλότερους μισθούς, με αποτέλεσμα να αμβλύνονται οι καταστάσεις φτώχειας (Christiansen and Todo, 2013).

Βέβαια, η διαδικασία της συγκέντρωσης του εργατικού δυναμικού στα μεγάλα αστικά κέντρα διαμορφώνει και όρους μιας φτώχειας με αστικά χαρακτηριστικά ιδιαίτερα σε περιόδους ύφεσης (Ravallion, Chen and Sangraula, 2007; Chen and Ravallion, 2010). Ως προς τη συνολική αναπτυξιακή διαδικασία οι Alderson and Nielsen (2002); Moller et al. (2003); Korzeniewicz and Moran (2005) εγείρουν ερωτήματα σχετικά με την περίφημη υπόθεση του Kuznets (1955) σχετικά με την αντίστροφη-U-shape-καμπύλη που συνδέει με μη γραμμικό τρόπο την ανάπτυξη με τις εισοδηματικές ανισότητες. Αντιθέτως, άλλοι ερευνητές φαίνεται να επιβεβαιώνουν την ύπαρξη της εν λόγω καμπύλης (Aghion and Bolton, 1997; Caselli and Ventura, 2000) αν και για τις ανεπτυγμένες χώρες δεν φαίνεται να υπάρχουν σαφείς ενδείξεις (Volscho, 2004).

Αξίζει να σημειώσουμε ότι σε σχετικά πρόσφατες μελέτες με επεξεργασία εμπειρικών δεδομένων για μεγάλα χρονικά διαστήματα φαίνεται να υπάρχουν

διαφορετικά ευρήματα περί τη σχέση μεταξύ του επιπέδου ανάπτυξης των ανισοτήτων και της φτώχειας. Ο Milanovic (2016) υποστηρίζει ότι υπάρχουν διαδοχικά κύματα καμπυλών Kuznets καθώς παρατηρείται εκ νέου αύξηση των ανισοτήτων στις ανεπτυγμένες χώρες, ιδιαίτερα μετά την επικράτηση του νεοφιλελευθερισμού και την κατάρρευση του Κεϋνσιανού κράτους πρόνοιας. Επίσης, ο Piketty (2014) και ο Atkinson (2015) στη βάση εμπειρικών ερευνών φαίνεται να διαπιστώνουν μια παρόμοια τάση σημαντικής αύξησης των εισοδηματικών ανισοτήτων και της φτώχειας στις ανεπτυγμένες χώρες.

Η τρίτη σημαντική διάσταση της φτώχειας είναι άμεσα συνδεδεμένη με την παγκοσμιοποίηση και τη συνεχή ανάπτυξη των εμπορικών συναλλαγών και των ξένων επενδύσεων καθώς και την επίδρασή τους επί της φτώχειας. Οι μελέτες επικεντρώνονται, κυρίως, στις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες με τα αποτελέσματα να καταδεικνύουν μια αντίστροφη σχέση μεταξύ ανοίγματος των οικονομιών και της φτώχειας (Bhagwati and Srinivasan, 2002; Dollar and Kraay, 2004; Bergh and Nilsson, 2011). Η επίδραση των άμεσων ξένων επενδύσεων (ΑΞΕ) επί της φτώχειας είναι άρρηκτα συνυφασμένη τόσο με το μέγεθος όσο και με το είδος των ξένων επενδύσεων. Πράγματι, τα αποτελέσματα των ξένων επενδύσεων στις οικονομίες των χωρών διαφοροποιούνται καθώς συναρτώνται άμεσα από τις μορφές δραστηριοποίησης του ξένου κεφαλαίου στην οικονομία. Συνήθως παραγωγικές επενδύσεις εντάσεως κεφαλαίου ή γνώσης σε ενδιάμεσα αγαθά και με διασυνδέσεις με τα τοπικά συστήματα παραγωγής έχουν μεγαλύτερα πολλαπλασιαστικά αποτελέσματα από ότι οι ξένες επενδύσεις σε κλάδους εντάσεως πόρων ή τελικής κατανάλωσης που εκτοπίζουν την εθνική παραγωγή και τις παραγωγικές λειτουργίες των μικρομεσαίων επιχειρήσεων. Στην πρώτη περίπτωση ενισχύονται οι συνολικές επενδύσεις, οι τεχνολογικές διαχύσεις και η παραγωγικότητα (Helpman, 1984; Blomstrom and Kokko, 1998; Markusen and Venables, 1996), ενώ στη δεύτερη περίπτωση περιορίζονται οι τεχνολογικές διαχύσεις στην οικονομία, οι συνολικές επενδύσεις καθώς και το επίπεδο των αποταμιεύσεων και των δημόσιων εσόδων, με αρνητικές επιπτώσεις στην απασχόληση και στην συνολική ευημερία (Fry, 1993; Kokko, 1994).

Σε σχέση με τη διερεύνηση της φτώχειας και των ανισοτήτων στις χώρες της ΕΕ, οι Frazer, Guio, Marlier, Vanhercke and Ward (2014) παρατηρούν ότι παρά τους ποσοτικά προσδιορισμένους στόχους της περίφημης Ευρωπαϊκής στρατηγικής 2020 για μείωση της φτώχειας στην Ευρώπη κατά 17% μέχρι το 2020 (που υιοθετήθηκε από τους Ευρωπαϊκούς θεσμούς το 2010, ως συνέχεια του άρθρου 9 της συνθήκης της Λισαβόνας (2009), τα στοιχεία δείχνουν τάση αύξησης της φτώχειας μετά το 2008. Οι δομικές αιτίες της φτώχειας στην Ευρώπη εντοπίζονται στη διαχρονική αύξηση των εισοδηματικών ανισοτήτων, στην απορρύθμιση των αγορών εργασίας η οποία και ενισχύει τις ελαστικές μορφές απασχόλησης και την απόκλιση μεταξύ μισθών και παραγωγικότητας, καθώς και στην άμβλυνση των παρεμβατικών/αναδιανεμητικών μηχανισμών του κράτους πρόνοιας. Επίσης, γίνεται ιδιαίτερη αναφορά στις έντονες διαφορές που υπάρχουν στα επίπεδα της

φτώχειας μεταξύ των χωρών της ΕΕ, με τις χώρες της Βαλκανικής, του Ευρωπαϊκού Νότου και της Βαλτικής να παρουσιάζουν αυξημένα ποσοστά.

Ο Bertola (2010) στη μελέτη του για τις χώρες που συγκροτούν την Οικονομική και Νομισματική Ένωση απέδωσε την αύξηση των ανισοτήτων και της φτώχειας στην αδυναμία αυτόνομης άσκησης δημοσιονομικών πολιτικών από τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης με συνέπεια τις σημαντικές περικοπές στις κοινωνικές πολιτικές. Ενδιαφέρουσα είναι η άποψη του ότι η διαδικασία ολοκλήρωσης του χρηματοπιστωτικού συστήματος και η επέκταση των υπηρεσιών του λειτουργεί ως μηχανισμός υποκατάστασης των κοινωνικών πολιτικών, κατά τα πρότυπα των ΗΠΑ, καθώς τα ζητήματα της αναδιανομής του εισοδήματος και της φτώχειας φαίνεται να χάνουν τη σημασία και τη σπουδαιότητά τους σε σχέση με την υποτιθέμενη αναγκαιότητα της ελεύθερης και απρόσκοπτης λειτουργίας των αγορών. Οι Dafermos and Papatheodorou (2013) χρησιμοποίησαν ένα FE-Panel model καθώς και τη μεθοδολογία feasible GLS για να εκτιμήσουν τους συντελεστές των ερμηνευτικών μεταβλητών για την εξέλιξη της φτώχειας και των εισοδηματικών ανισοτήτων στις παλαιότερες χώρες-μέλη της ΕΕ. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι το κατά κεφαλήν εισόδημα, οι διάφορες μορφές κοινωνικών παροχών και η ισχυρότερη συνδικαλιστική οργάνωση των εργαζομένων επηρεάζουν αρνητικά τη φτώχεια και τις κοινωνικές ανισότητες.

Επίσης, η ανεργία φαίνεται να συνδέεται και αυτή αρνητικά με τη φτώχεια, καθώς η απορρύθμιση της αγοράς εργασίας μειώνει σημαντικά τους μισθούς επηρεάζοντας αυξητικά τη φτώχεια ακόμη και σε περιόδους μείωσης της ανεργίας. Συνολικά, η μελέτη κατέδειξε ότι οι χώρες με σοσιαλδημοκρατικά καθεστώτα ευημερίας φαίνεται να έχουν αποτελεσματικότερα συστήματα κοινωνικής προστασίας με μεγαλύτερη επίδραση επί της φτώχειας και των ανισοτήτων εν συγκρίσει με τις άλλες ευρωπαϊκές χώρες που χαρακτηρίζονται είτε από συντηρητικά-κορπορατιστικά, είτε από νεοφιλελεύθερα καθεστώτα ευημερίας. Βέβαια αξίζει να αναφέρουμε ότι τα στοιχεία αφορούσαν την περίοδο 1994-2007 οπότε η ανάλυση, εκ των πραγμάτων, δεν μπορούσε να ενσωματώσει τις ιδιαιτερότητες της σημερινής περιόδου.

3. Μεθοδολογία

Το οικονομετρικό υπόδειγμα που χρησιμοποιήθηκε στην παρούσα μελέτη για τη φτώχεια είναι το σύστημα-GMM καθώς το υπόδειγμα είναι δυναμικό με την εξαρτημένη μεταβλητή (το ποσοστό φτώχειας) να αποτελεί την αυτοπαλίνδρομη μεταβλητή του μοντέλου με σκοπό να ελεγχθεί εάν πράγματι υπάρχει συσσωρευτική επίδραση του ποσοστού φτώχειας των προηγούμενων περιόδων στο τρέχον επίπεδο φτώχειας (history effect). Συνήθως το σύστημα GMM χρησιμοποιείται σε δεδομένα τύπου Panel, με τον αριθμό των διαστρωματικών μονάδων να είναι μεγαλύτερος από τον αριθμό των χρονικών περιόδων (Roodman, 2006 and 2009b).

Το συγκεκριμένο υπόδειγμα χρησιμοποιείται, μεταξύ άλλων, για να αντιμετωπιστούν τα προβλήματα ετεροσκεδαστικότητας (heteroskedasticity), αυτοσυσχέτισης (serial correlation) καθώς και τα προβλήματα ενδογένειας (endogeneity) τα οποία άπτονται της συσχέτισης των ενδογενών μεταβλητών του υποδείγματος με τα κατάλοιπα. Προς άρση των εν λόγω προβλημάτων συσχέτισης, στα πλαίσια της συγκεκριμένης οικονομετρικής μεθοδολογίας οι Arellano and Bover (1995); Blundell and Bond (1998) ανέπτυξαν ένα σύστημα από παλινδρομήσεις παίρνοντας ταυτόχρονα, με τη μορφή εξισώσεων, τις πρώτες διαφορές των μεταβλητών (first differenced equations) με εσωτερικά όργανα (instruments) τις χρονικά υστερούσες τιμές των μεταβλητών στα αρχικά επίπεδα τιμών (in levels) και ταυτόχρονα τις μεταβλητές στα επίπεδα των τιμών τους με εσωτερικά όργανα τις χρονικά υστερούσες πρώτες διαφορές των τιμών των μεταβλητών. Βέβαια, η εξίσωση των πρώτων διαφορών δημιουργεί πρόβλημα αυτοσυσχέτισης πρώτης τάξεως (AR1) στα κατάλοιπα, αλλά εάν το μοντέλο είναι σωστά διαρθρωμένο τότε δεν υφίσταται πρόβλημα αυτοσυσχέτισης δευτέρας τάξεως (AR2).

Το σύστημα GMM χρησιμοποιείται εναλλακτικά στον κλασικό εκτιμητή των πρώτων διαφορών GMM (Arellano and Bond, 1991) όταν υπάρχει εμμονή στη χρονοσειρά (persistent time series). Έτσι εμμονής δοθείσης, η χρήση της διαφοράς GMM (first differenced GMM) και όχι του συστήματος GMM δημιουργεί σοβαρά προβλήματα στην κατασκευή αποτελεσματικών εσωτερικών οργάνων, γιατί στην εξίσωση των πρώτων διαφορών των τιμών των μεταβλητών (first differenced) τα όργανα ενσωματώνονται (in levels) τα οποία και ενέχουν το στοιχείο της εμμονής. Με αυτήν την έννοια η εκτίμηση με την οικονομετρική μέθοδο του συστήματος GMM είναι προτιμότερη από την εκτίμηση της διαφοράς GMM (Moser, Nestmann and Wedow, 2008). Ομοίως οι Blundell and Bond (1998) έδειξαν ότι όταν υπάρχει εμμονή στην χρονοσειρά τότε οι συντελεστές δεν είναι αποτελεσματικοί με αποτέλεσμα οι εκτιμήσεις, στη βάση του GMM των πρώτων διαφορών, να είναι μεροληπτικές.

Ένα πρόβλημα το οποίο παρουσιάζεται στην εφαρμογή του μοντέλου είναι η ανάπτυξη του αριθμού των εσωτερικών οργάνων (instruments) σε σχέση με τον αριθμό των διαστρωματικών μονάδων (cross-section units). Η υπέρμετρη ανάπτυξη των εσωτερικών οργάνων στο σύστημα των διαρθρωτικών εξισώσεων έχει ως αποτέλεσμα την υπερταυτοποίηση των ενδογενών μεταβλητών (αριθμός οργάνων μεγαλύτερος από τον αριθμό των ενδογενών μεταβλητών) με συνέπεια τα στατιστικά για τον έλεγχο της ταυτοποίησης, Hansen and Difference-in-Hansen, να καθίστανται λιγότερο αξιόπιστα. Το πρόβλημα αντιμετωπίζεται στο βαθμό που περιορίσουμε τον αριθμό των εσωτερικών οργάνων (Roodman, 2006 and 2009b) χρησιμοποιώντας τη δυνατότητα του οικονομετρικού λογισμικού Stata (collapse suboption) για να αντιμετωπίσουμε το πρόβλημα του υπερβολικού αριθμού τους. Το υπόδειγμα που επιλέχθηκε αφορά τις χώρες της ΕΕ, ενώ η περίοδο ανάλυσης καλύπτει τα έτη 2005-2018.

Το υπόδειγμα που επιλέχθηκε είναι ένα σύστημα GMM δυο βημάτων (two-steps) με τη γενική μορφή, κατά περίπτωση, βάσει της χρήσης χρονικών ή μη υστερήσεων ως προς τις ερμηνευτικές μεταβλητές:

$$Y_{it} = \alpha + \gamma Y_{it-1} + \beta_1 X_{it-1} + \beta_2 X^2_{it-1} + \Psi \cdot \text{ΠΙΠΕΙ} + \Psi \cdot \text{ΒΒ} + \Psi \cdot 2005 + \Psi \cdot 2006 + \psi \cdot 2007 + \varepsilon_{it} \quad (1)$$

$$Y_{it} = \alpha + \gamma Y_{it-1} + \beta_1 X_{it} + \beta_2 X^2_{it} + \Psi \cdot \text{ΠΙΠΕΙ} + \Psi \cdot \text{ΒΒ} + \Psi \cdot 2005 + \Psi \cdot 2006 + \psi \cdot 2007 + \varepsilon_{it} \quad (1.1)$$

Όπου:

Y_i η εξαρτημένη μεταβλητή που αφορά τη φτώχεια για κάθε χώρα (i) της ΕΕ και για κάθε έτος (t). Στο συγκεκριμένο υπόδειγμα η εξαρτημένη μεταβλητή αφορά τη σχετική φτώχεια η οποία ορίζεται για νοικοκυριά ή άτομα μιας συγκεκριμένης χώρας όταν το εισόδημά τους είναι χαμηλότερο του 60% του διάμεσου διαθέσιμου εισοδήματος των κατοίκων της χώρας.

Y_{it-1} η εξαρτημένη μεταβλητή με τη μορφή ανεξάρτητης μεταβλητής στο υπόδειγμα, με χρονική υστέρηση μιας περιόδου (time lag 1), εις τρόπον ώστε να ενσωματωθεί οιαδήποτε δυναμική επίδραση, με όρους ιστορικότητας, επί της φτώχειας. Ήτοι, εάν τα χρονικώς προηγούμενα επίπεδα φτώχειας επηρεάζουν συσσωρευτικά τη φτώχεια κατά την τρέχουσα περίοδο.

X_{it-1} είναι ένα διάνυσμα με όλες τις άλλες ανεξάρτητες ερμηνευτικές μεταβλητές για κάθε χώρα (i) της ΕΕ και για κάθε έτος (t) από το 2005-2018. Ορισμένες ανεξάρτητες μεταβλητές, όπως το % ανεργίας οι κοινωνικές δαπάνες ως % του ΑΕΠ και ο ρυθμός μεταβολής του ΑΕΠ ενσωματώθηκαν στο υπόδειγμα με χρονική υστέρηση (time lag 1), καθώς η επίδρασή τους στη φτώχεια παρουσιάζει μια σχετική χρονική υστέρηση. Επίσης, οι εν λόγω ερμηνευτικές μεταβλητές παρουσιάζουν διαφοροποιήσεις ως προς την ετήσια μεταβολή τους με αποτέλεσμα η επίδρασή τους επί της φτώχειας να αποτυπώνεται με χρονική υστέρηση (υπόδειγμα 1). Οι άλλες ερμηνευτικές μεταβλητές, όπως ο λογάριθμος του κατά κεφαλήν εισοδήματος, ο συντελεστής Gini, το ανθρώπινο κεφάλαιο και ο βαθμός αστικοποίησης ενσωματώθηκαν στο υπόδειγμα χωρίς χρονική υστέρηση καθώς οι διαχρονικές μεταβολές τους είναι βραδύτερες και λιγότερο έντονες (υπόδειγμα 1.1).

Επίσης, ορισμένες εκ των ερμηνευτικών μεταβλητών αρθρώνονται με τρόπο δευτεροβάθμιο προκειμένου να εντοπιστούν μη γραμμικές σχέσεις με την εξαρτημένη μεταβλητή, επομένως και επίπεδα τιμών που αντιστρέφουν τη σχέση μεταξύ των ερμηνευτικών μεταβλητών και της εξαρτημένης μεταβλητής. Συγκεκριμένα οι ερμηνευτικές μεταβλητές που αφορούν το ανθρώπινο κεφάλαιο (υπόδειγμα 1.1) και τις κοινωνικές δαπάνες ως % του ΑΕΠ (υπόδειγμα 1) φαίνεται να συνδέονται με την εξαρτημένη μεταβλητή με τρόπο μη γραμμικό, καθώς εντοπίζεται ένα κρίσιμο όριο πέραν του οποίου η σχέση αντιστρέφεται.

Αναλυτικότερα οι συγκεκριμένες ερμηνευτικές μεταβλητές που χρησιμοποιούνται στο υπόδειγμα είναι οι εξής:

- Ο λογάριθμος του κατά κεφαλήν εισοδήματος σε σταθερές τιμές έτους βάσης 2005. Το πρόσημο του συντελεστή της συγκεκριμένης μεταβλητής αναμένεται να είναι αρνητικό, καθώς υπάρχει αντίστροφη σχέση μεταξύ του λογάριθμου του κατά κεφαλήν εισοδήματος και της φτώχειας.
- Ο ρυθμός οικονομικής μεγέθυνσης. Η συγκεκριμένη μεταβλητή επηρεάζει τη φτώχεια με την έννοια ότι η αύξηση των επενδύσεων και του ρυθμού αύξησης του ΑΕΠ ενισχύει την απασχόληση αμβλύνοντας την ανεργία κατ'επέκταση και τη φτώχεια. Επομένως αναμένεται το πρόσημο να είναι αρνητικό.
- Ο δείκτης εισοδηματική ανισότητας του Gini, ο οποίος παίρνει τιμές από 0 (πλήρης ισότητα στην εισοδηματική κατανομή) έως 100 (πλήρης ανισότητα στην κατανομή του εισοδήματος). Η επιλογή του εν λόγω δείκτη έγινε με κριτήριο την ευαισθησία που παρουσιάζει σε μεταβιβάσεις που λαμβάνουν χώρα στο μέσο της εισοδηματικής κατανομής εν αντιθέσει με τους λοιπούς δείκτες που παρουσιάζουν ευαισθησία είτε στα υψηλότερα είτε στα χαμηλότερα εισοδηματικά δεκατημόρια. Ενδεικτικά αναφέρουμε τους δείκτες α. του τετραγώνου του συντελεστή μεταβλητότητας, β. της μέσης απόκλισης λογαρίθμων και γ. του Atkinson (βλ. ενδεικτικά Atkinson and Bourguignon, 2000; Lambert, 1993). Επίσης, η χρήση του Gini έγινε και με κριτήριο την ευρεία εφαρμογή του σε αντίστοιχα οικονομετρικά υποδείγματα (Δαφέρμος και Παπαθεωδόρου, 2010). Το πρόσημο αναμένεται να είναι θετικό, καθώς η αύξηση των εισοδηματικών ανισοτήτων αυξάνει τη φτώχεια (Bourguignon, 2004).
- Το ποσοστό της συνολικής ανεργίας. Η εν λόγω ερμηνευτική μεταβλητή αφορά την επίδραση της ανεργίας στη φτώχεια, η οποία αναμένεται να είναι θετική.
- Οι κοινωνικές δαπάνες εκπεφρασμένες, ως ποσοστό του ΑΕΠ. Ο συντελεστής της εν λόγω μεταβλητής αναμένεται να είναι αρνητικός, καθώς οι κοινωνικές δαπάνες, ως μηχανισμός μεταβιβάσεων και αναδιανομής του εισοδήματος αμβλύνουν τη φτώχεια στο βαθμό που οι συγκεκριμένες δαπάνες προσεγγίσουν και τα αντίστοιχα ποσοστιαία επίπεδα.
- Το Ανθρώπινο Κεφάλαιο, το οποίο αφορά τον αριθμό των πτυχιούχων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης ως ποσοστό του συνολικού πληθυσμού. Η επίδραση, όπως είδαμε και στη σχετική βιβλιογραφία, αναμένεται να είναι αρνητική για υψηλά ποσοστά ανθρώπινου κεφαλαίου μέσα στην οικονομία. Πράγματι, η αύξηση του ανθρώπινου κεφαλαίου διαμορφώνει όρους μιας

ενδογενούς οικονομικής μεγέθυνσης, η οποία χαρακτηρίζεται από αύξηση του αποθέματος γνώσης (που λειτουργεί ανασχετικά στη φθίνουσα τάση της αποδοτικότητας του συνολικού κεφαλαίου) με μεγαλύτερες ευκαιρίες απασχόλησης και μισθούς υψηλότερους, γεγονός που αμβλύνει και τα αντίστοιχα ποσοστά φτώχειας.

- Το βαθμό αστικοποίησης (ως αποτέλεσμα της αναπτυξιακής διαδικασίας), ήτοι τον αριθμό των ατόμων που διαμένουν στα μεγάλα αστικά κέντρα, ως ποσοστό του συνολικού πληθυσμού της κάθε χώρας. Το πρόσημο αναμένεται να είναι είτε αρνητικό είτε θετικό λόγω της έντονης προκυκλικότητας του προϊόντος των μεγάλων αστικών κέντρων με το εθνικό προϊόν (Rodriguez-Pose and Fratesi, 2006). Στο βαθμό που το χρονικό εύρος της ανάλυσης καλύπτει τόσο την περίοδο ανάπτυξης όσο και την περίοδο ύφεσης στην οποία εισήλθαν οι ευρωπαϊκές οικονομίες μετά το 2008 χρησιμοποιήθηκε μια πολλαπλασιαστική ψευδομεταβλητή για την περίοδο 2005-2007 κατά την οποία υπήρχαν θετικοί ρυθμοί οικονομικής μεγέθυνσης προκειμένου να εντοπιστεί το είδος της σχέσης της αστικοποίησης με τη φτώχεια πριν και κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης.

Πέραν των μακροοικονομικών μεταβλητών και των μεταβλητών που άπτονται της οικονομικής ανάπτυξης έχουν ενσωματωθεί και μεταβλητές που άπτονται της διαδικασίας της παγκοσμιοποίησης:

- Το συνολικό εμπόριο, ως % του ΑΕΠ. Η συγκεκριμένη μεταβλητή αφορά το σύνολο των εξαγωγών και εισαγωγών της κάθε χώρας, ως ποσοστό του ΑΕΠ, και αντανακλά το βαθμό εξωστρέφειας των οικονομιών. Βέβαια, πρέπει να λάβουμε υπόψη το γεγονός των διαφορών μεταξύ των χωρών της ΕΕ σε σχέση με τα εξωτερικά ισοζύγια. Σε ότι αφορά τις χώρες της ευρωπαϊκής περιφέρειας, μια αύξηση του συνολικού εμπορίου, ως % του ΑΕΠ, αντανακλά, για τις εν λόγω χώρες, μια ταχύτερη αύξηση των εισαγωγών εν συγκρίσει με τις εξαγωγές, ως αποτέλεσμα της παγκοσμιοποίησης και του ανοίγματος των ευρωπαϊκών αγορών, ιδιαίτερα προς τις χώρες της Ασίας. Με αυτήν την έννοια αναμένεται να εντοπιστούν επίπεδα εμπορίου που μεταβάλουν τη σχέση εμπορίου και φτώχειας στη βάση της δευτεροβάθμιας έκφρασης της εν λόγω μεταβλητής. Η σύνδεση εμπορίου και φτώχειας συναρτάται άμεσα από το επίπεδο ανάπτυξης, επομένως από την ανταγωνιστικότητα, το είδος των εμπορικών ανταλλαγών και τη δομή της οικονομίας (Winters, 2004).
- Το σύνολο των άμεσων ξένων επενδύσεων, ως ποσοστό του ΑΕΠ. Η επίδραση επί της φτώχειας μπορεί να είναι είτε αρνητική, είτε θετική. Το

είδος της συσχέτισης, όπως άλλωστε είδαμε και στη σχετική βιβλιογραφία, συνδέεται με το μέγεθος και το είδος των ξένων επενδύσεων επομένως με το βαθμό χρησιμοποίησης της ειδικευμένης εργασίας. Η δευτεροβάθμια σχέση θα αναδείξει τυχόν μεταβολή της συσχέτισης μεταξύ ξένων επενδύσεων και φτώχειας.

- Το λογάριθμο του δείκτη ενδοκλαδικού εμπορίου. Στην συγκεκριμένη περίπτωση ως μεταβλητή ενδοκλαδικού εμπορίου υπολογίσαμε το δείκτη Grubel-Lloyd, (1975) σε διψήφιο επίπεδο κατάταξης κλαδικού εμπορίου. Η χρήση του εν λόγω δείκτη κρίθηκε αναγκαία για να διερευνηθεί περαιτέρω η επίδραση των διαφοροποιημένων μορφών εμπορίου (και όχι του εμπορίου γενικά) στη φτώχεια, καθώς δεν έχει γίνει ιδιαίτερη αναφορά στη σχετική βιβλιογραφία για την επίδραση του είδους και της μορφής εμπορίου στη φτώχεια. Η υψηλή τιμή του δείκτη παραπέμπει στην ύπαρξη ενδοκλαδικού εμπορίου που, μεταξύ άλλων, σημαίνει ότι υπάρχουν κοινές παραγωγικές δομές και μορφές ειδικευμένης εργασίας μεταξύ των οικονομιών που ανταλλάσσουν προϊόντα στη βάση κοινών κλαδικών χαρακτηριστικών.

Στην περίπτωση των μικρών τιμών του δείκτη σημαίνει ότι το εμπόριο είναι διακλαδικό με εξειδικεύσεις στη βάση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων και των συντελεστών που τελούν εν αφθονία στην κάθε χώρα (Heckscher-Ohlin model, 1991). Οι χώρες που εξειδικεύονται σε προϊόντα έντασης πόρων ή εργασίας χαμηλής προστιθέμενης αξίας παρουσιάζουν διακλαδικές μορφές εμπορίου. Οι εν λόγω χώρες είναι περισσότερο ευάλωτες στο διεθνή ανταγωνισμό καθώς οι μορφές αγοράς για τα χαμηλής προστιθέμενης αξίας προϊόντα είναι ανταγωνιστικές και επομένως οι όροι του ανταγωνισμού διαμορφώνονται στη βάση του κόστους, κυρίως της ανειδίκευτης εργασίας.

Στο βαθμό που οι χώρες της Ασίας διατηρούν σημαντικό πλεονέκτημα ως προς το μοναδιαίο κόστος εργασίας είναι επόμενο το άνοιγμα των ευρωπαϊκών αγορών να επηρεάζει κυρίως τις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες της ΕΕ. Υπ' αυτήν την έννοια ο τύπος και η μορφή εμπορίου ως συμπύκνωση και αντανάκλαση της ανταγωνιστικότητας, των παραγωγικών δομών, των μορφών εργασίας και των όρων αναπαραγωγής της εργατικής δύναμης φαίνεται να συνδέεται σε σημαντικό βαθμό με τη φτώχεια. Επομένως, η σχέση ενδοκλαδικού εμπορίου και φτώχειας αναμένεται να είναι αρνητική για υψηλές τιμές του δείκτη και για αυτό άλλωστε η μεταβλητή ενσωματώθηκε σε δευτεροβάθμια μορφή.

- Οι ψευδομεταβλητές ως προς το χρόνο καλύπτουν τα έτη από το 2005 έως το 2007 προκειμένου να αναδειχθεί η διαφορά στα ποσοστά φτώχειας πριν το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης και την ύφεση στην οποία εισήλθαν οι χώρες μετά το 2008.

- Οι ψευδομεταβλητές ΠΗΠΕΙ και ΒΒ ενσωματώθηκαν στο υπόδειγμα για να εξεταστεί η χωρική διάσταση της φτώχειας. Εν πρώτοις, το ζητούμενο ήταν η διερεύνηση των πολιτικών λιτότητας και οι επιδράσεις τους στη φτώχεια κατά την εφαρμογή τους στον Ευρωπαϊκό Νότο (Πορτογαλία, Ιρλανδία, Ιταλία, Ελλάδα, Ισπανία). Κατά δεύτερον, έγινε χρήση και μιας ψευδομεταβλητής για τις χώρες της Βαλτικής (Εσθονία, Λετονία και Λιθουανία) και τις δύο χώρες της Βαλκανικής (Βουλγαρία, Ρουμανία), καθώς εξακολουθούν να παρουσιάζουν σημαντικά ποσοστά φτώχειας και έντονες κοινωνικές ανισότητες, παρά τη μεγεθυντική δυναμική που επέδειξαν.
- [ει]: τα κατάλοιπα τα οποία θεωρούνται ότι ακολουθούν την κανονική κατανομή. Αξιζει να υπομνησθεί ότι στην πράξη δεν αποτελεί πρόβλημα το είδος της κατανομής των καταλοίπων στο βαθμό που το μέγεθος του δείγματος είναι μεγάλο από την άποψη του συνολικού αριθμού των παρατηρήσεων (Boldeanu, 2018).

Κλείνοντας την εν λόγω ενότητα αξίζει να τονιστεί ότι η χρήση των ερμηνευτικών μεταβλητών γίνεται με τρόπο περιορισμένο. Πέραν των προβλημάτων συσχετίσεως μεταξύ των ερμηνευτικών μεταβλητών η εξ' υπαλλαγής χρήση των μεταβλητών και οι εκτιμήσεις στη βάση μιας σειράς παλινδρομήσεων κρίθηκε επιβεβλημένη και από την ανάγκη διατήρησης μικρότερου αριθμού εσωτερικών οργάνων (instruments) από τον αριθμό των διαστρωματικών μονάδων του υποδείγματος, προκειμένου να είναι έγκυρα τα κριτήρια για τον έλεγχο υπερταυτοποίησης.

Στον Πίνακα 1 συνοψίζονται τα στατιστικά στοιχεία των μεταβλητών που χρησιμοποιήθηκαν στο οικονομετρικό υπόδειγμα. Πράγματι, φαίνεται να υπάρχουν σημαντικές διαφοροποιήσεις μεταξύ των χωρών της ΕΕ σε ότι αφορά το ποσοστό φτώχειας και το βαθμό των εισοδηματικών ανισοτήτων (συντελεστής Gini). Οι συγκριτικά υψηλότερες τιμές εντοπίζονται κυρίως στις χώρες του Ευρωπαϊκού Νότου, ως αποτέλεσμα των πολιτικών λιτότητας που επιβλήθηκαν λόγω των προγραμμάτων διάσωσης, αλλά και στις χώρες της Βαλκανικής και της Βαλτικής. Σε σχέση με τις χώρες αυτές οι λόγοι εντοπίζονται στο γεγονός της ταύτισης του ευρωπαϊκού τους προσανατολισμού με τη μετάβαση στην οικονομία της αγοράς η οποία έγινε με όρους αμιγώς νεοφιλελεύθερους, με αποτέλεσμα να ενταθούν υπέρμετρα η φτώχεια και οι εισοδηματικές ανισότητες.

Σημαντικές είναι επίσης και οι διαφορές μεταξύ των χωρών σε ότι αφορά τις τιμές των μακροοικονομικών μεταβλητών (οικονομική μεγέθυνση και ανεργία), των μεταβλητών που αφορούν το επίπεδο ανάπτυξης (το κατά κεφαλήν εισόδημα, το ανθρώπινο κεφάλαιο και το βαθμό αστικοποίησης), αλλά και σε σχέση με τις μεταβλητές που άπτονται της παγκοσμιοποίησης και του βαθμού ανοίγματος των οικονομιών (εμπόριο, μορφές εμπορικών ανταλλαγών και ξένες επενδύσεις).

Πίνακας 1. Στατιστικά Στοιχεία για τις Μεταβλητές του Οικονομετρικού Υποδείγματος. Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων EUROSTAT, UNDATA, WORLD BANK.

Μεταβλητές:	Παρατηρήσεις	Μέση Τιμή	Τυπική Απόκλιση	Ελάχιστη Τιμή	Μέγιστη Τιμή
% Φτώχειας	384	24.24	7.85	12.20	61.30
Συντελεστής Gini	362	31.35	3.69	22.01	40.60
Log(Κατά κεφαλήν ΑΕΠ)	392	10.18	0.66	8.47	11.62
Οικονομική Μεγέθυνση	392	2.29	3.67	-14.81	14.60
% Ανεργίας	392	8.81	4.26	2.20	27.50
Κοινωνικές Δαπάνες	392	36.74	12.66	12.39	66.91
Ανθρώπινο Κεφάλαιο	392	23.64	7.77	7.9	40.5
Βαθμός Αστικοποίησης	392	72.40	12.52	51.08	98.01
Εμπόριο % του ΑΕΠ	392	85.12	39.03	27.24	182.05
Απόθεμα ΑΞΕ % του ΑΕΠ	392	67.4	44.24	13.15	112.37
Δείκτης Ενδοκλαδικού Εμπορίου	392	0.78	0.16	0.24	0.95

4. Οικονομετρικά υποδείγματα και εκτίμηση των συντελεστών

Στους Πίνακες 2 και 3 παρουσιάζονται τα αποτελέσματα των παλινδρομήσεων που αφορούν στη συσχέτιση του ποσοστού φτώχειας και των αντίστοιχων ερμηνευτικών μεταβλητών. Η δυναμική εκδοχή του υποδείγματος φαίνεται να επιβεβαιώνεται (Πίνακας 2) καθώς ο συντελεστής της αυτοπαλινδρομησης μεταβλητής είναι στατιστικά σημαντικός (για $p\text{-value} < 1\%$) αναδεικνύοντας τη χρονικά συσσωρευτική επίδραση του “history effect” στην εξέλιξη της φτώχειας. Κατά συνέπεια, υπάρχει όντως ένα είδος μερικής προσαρμογής του επιπέδου φτώχειας στις προηγούμενες μεταβολές των μεταβλητών του υποδείγματος λόγω εμποδίων (κόστος μεταφοράς, πολιτισμικά και άλλου τύπου εμπόδια, κόστος μετακίνησης, ατελής πληροφόρηση) στην κινητικότητα της εργασίας εντός της ΕΕ, ιδιαίτερα σε σχέση με την ανειδίκευτη εργασία.

Ως προς τις ερμηνευτικές μεταβλητές έχουμε να παρατηρήσουμε τα εξής: Ξεκινώντας από την παλινδρόμηση 1 παρατηρούμε πως η επίδραση του συντελεστή Gini στο ποσοστό φτώχειας είναι θετική με τον συντελεστή να είναι στατιστικά σημαντικός (σε επίπεδο σημαντικότητας $P < 1\%$). Ως προς το μέγεθος της επίδρασης βλέπουμε πως για

κάθε αύξηση του συντελεστή Gini κατά μια εκατοστιαία μονάδα αυξάνεται το ποσοστό φτώχειας κατά 0.16 εκατοστιαίες μονάδες.

Σε ότι αφορά τον συντελεστή της οικονομικής μεγέθυνσης βλέπουμε πως είναι αρνητικός και στατιστικά σημαντικός ($P < 1\%$) γεγονός που υποδηλώνει αντίστροφη σχέση μεταξύ οικονομικής μεγέθυνσης και φτώχειας. Συγκεκριμένα για κάθε αύξηση του ρυθμού οικονομικής μεγέθυνσης κατά μια ποσοστιαία μονάδα η φτώχεια μειώνεται κατά 0.14 εκατοστιαίες μονάδες. Αξίζει να υπομνησθεί πως η εν λόγω μεταβλητή επιδρά στη φτώχεια με χρονική υστέρηση ($t-1$). Ως προς τη ψευδομεταβλητή της περιόδου 2005-2007 βλέπουμε πως ο συντελεστής είναι αρνητικός και στατιστικά σημαντικός (για $P < 1\%$) γεγονός που σημαίνει ότι την περίοδο πριν το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης το ποσοστό φτώχειας ήταν εν γένει μικρότερο στις χώρες της ΕΕ.

Πίνακας 2. Οικονομετρικό υπόδειγμα System (Two-Step) GMM για την ερμηνεία της φτώχειας στις χώρες της ΕΕ

Παλινδρομήσεις:	1	2	3	4	5
% Φτώχειας _{it-1}	0.91*** (12.38)	0.86*** (13.07)	0.85*** (15.12)	0.92*** (9.76)	0.90*** (6.44)
Λογάριθμος Κατά Κεφαλήν ΑΕΠ _{it}		-2.67*** (-3.95)	-1.61*** (-3.69)	-3.44** (-2.33)	-1.86** (-2.11)
Συντελεστής GINI _{it}	0.16*** (6.87)				
Οικονομική Μεγέθυνση _{it-1}	-0.14*** (-14.05)				
% Ανεργίας _{it-1}		0.16*** (7.96)			
Κοινωνικές Δαπάνες _{it-1} % του ΑΕΠ			0.27*** (5.02)		
(Κοινωνικές Δαπάνες _{it-1}) ² % του ΑΕΠ			-0.005** (-2.15)		
Ανθρώπινο Κεφάλαιο _{it}				1.79*** (4.16)	
(Ανθρώπινο Κεφάλαιο _{it}) ²				-0.03*** (-3.87)	
Βαθμός Αστικοποίησης _{it}					0.12*** (3.59)

Πολλαπλασιαστική ψευδομεταβλητή Βαθμού Αστικοποίησης: Περίοδου 2005-2007					-0.18** (-2.17)
Ψευδομεταβλητή περιόδου 2005-2007	-1.10*** (-8.94)				-1.51*** (-3.94)
Ψευδομεταβλητή ΠΙΠΕΙ (PIIGS)			3.14*** (4.91)		2.24*** (3.11)
Ψευδομεταβλητή ΒΑΛΚΑΝΙΑ-ΒΑΛΤΙΚΗ		0.90** (2.15)			1.22** (1.97)
AR1 (p-value)	0.04	0.04	0.06	0.04	0.04
AR2 (p-value)	0.85	0.96	0.38	0.91	0.88
Hansen J-test (p-value)	0.44	0.45	0.26	0.56	0.57
Diff-in-Hansen test (p-value)	0.52	0.54	0.37	0.62	0.65
Number of Groups	28	28	28	28	28
Number of Instruments	26	27	27	27	28
Observations	326	356	356	356	356

Σε σχέση με το λογάριθμο του πραγματικού κατά κεφαλήν εισοδήματος βλέπουμε πως σε όλες τις παλινδρομήσεις η επίδρασή του στη φτώχεια είναι αρνητική με τον συντελεστή να είναι στατιστικά σημαντικός παρά τις διαφοροποιήσεις στο μέγεθος της επίδρασης και της στατιστικής σημαντικότητας λόγω ενσωμάτωσης διαφορετικών μεταβλητών αλλά και του διαφορετικού αριθμού των παρατηρήσεων. Ενδεικτικά αναφέρουμε (παλινδρόμηση 2) πως μια αύξηση του κατά κεφαλήν εισοδήματος κατά 1% μειώνει το ποσοστό φτώχειας κατά 0.0267 εκατοστιαίες μονάδες περίπου (2.67/100). Βέβαια, η επίδραση δεν είναι σημαντική ως τάξη μεγέθους και ούτε διαφοροποιείται σημαντικά και στις άλλες παλινδρομήσεις.

Το ποσοστό ανεργίας (παλινδρόμηση 2) συνδέεται θετικά με το ποσοστό φτώχειας, με τον αντίστοιχο συντελεστή να είναι στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο σημαντικότητας $p < 1\%$. Ως προς τη χρονική υστέρηση και τη δυναμική εκδοχή του μοντέλου βλέπουμε πως μια αύξηση του ποσοστού ανεργίας κατά 1 ποσοστιαία μονάδα την περίοδο $t-1$ αυξάνει το ποσοστό φτώχειας κατά 0.16 εκατοστιαίες μονάδες την τρέχουσα περίοδο.

Σε ότι αφορά τη μεταβλητή των κοινωνικών δαπανών (ως % του ΑΕΠ) στη δευτεροβάθμια εκδοχή της φαίνεται να συνδέεται αρνητικά με τη φτώχεια μετά από ένα κρίσιμο ποσοστό δαπανών ικανό να αμβλύνει το επίπεδο της φτώχειας. Όπως βλέπουμε

στην παλινδρόμηση 3 οι στατιστικά σημαντικοί συντελεστές (για $P < 1\%$ και $P < 5\%$ αντίστοιχα) της μεταβλητής που αφορά τα κοινωνικά επιδόματα έχουν πρόσημα αντίθετα ($\beta_1 > 0$, $\beta_2 < 0$) που σημαίνει ότι η συνάρτηση έχει μέγιστο για $X = [\beta_1 / (2\beta_2)]$, με $\beta_1 = 0.27$, $\beta_2 = -0.005$. Επομένως, οι κοινωνικές δαπάνες, ως % του ΑΕΠ, επιδρούν (με χρονική υστέρηση ενός έτους) αρνητικά στη φτώχεια, αλλά για επίπεδα μεγαλύτερα του 27%, καθώς πέραν του συγκεκριμένου επιπέδου η σχέση κοινωνικών δαπανών και φτώχειας αντιστρέφεται και γίνεται αρνητική. Επίσης, στο βαθμό που η δεύτερη παράγωγος είναι αρνητική σημαίνει ότι η μεταβολή είναι φθίνουσα και συναρτάται από το επίπεδο της τιμής της μεταβλητής. ($\Delta Y / \Delta X_1 = \beta_1 + 2\beta_2 X_1$). Στο βαθμό που η επίδραση (η τιμή της παραγώγου) διαφοροποιείται δεν θα κάνουμε ιδιαίτερη αναφορά στις μεταβολές καθώς, όπως είδαμε, συναρτώνται από τα απόλυτα επίπεδα των τιμών των μεταβλητών τα οποία και αλλάζουν μέσα στο φάσμα τιμών των αντίστοιχων κατανομών τους (πίνακας 1).

Ως προς τις μεταβλητές που άπτονται της διαδικασίας της ανάπτυξης βλέπουμε πως το ποσοστό αποφοίτων της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης που συνιστά το ανθρώπινο κεφάλαιο μιας οικονομίας (παλινδρόμηση 4) συνδέεται αρνητικά με τη φτώχεια με όρους δευτεροβάθμιας συνάρτησης που σημαίνει ότι αρχικά η σχέση είναι θετική και στη συνέχεια γίνεται αρνητική όταν το ποσοστό των αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης προσεγγίσει μια συγκεκριμένη τιμή. Οι στατιστικά σημαντικοί συντελεστές (για $P < 1\%$ και $P < 1\%$ αντίστοιχα) της μεταβλητής που αφορά το ανθρώπινο κεφάλαιο έχουν πρόσημα αντίθετα ($\beta_1 > 0$, $\beta_2 < 0$) που σημαίνει ότι η συνάρτηση έχει μέγιστο για $X = [\beta_1 / (2\beta_2)]$, με $\beta_1 = 1.79$, $\beta_2 = -0.03$. Επομένως, η σχέση αντιστρέφεται και γίνεται αρνητική για επίπεδα ανθρώπινου κεφαλαίου μεγαλύτερα από 29% που στην ουσία αφορούν τις τιμές που είναι πέραν του 60^ο εκατοστημορίου της κατανομής της συγκεκριμένης μεταβλητής.

Ως προς την αστικοποίηση (παλινδρόμηση 5) η σχέση είναι θετική και στατιστικά σημαντική ($P < 1\%$) για την περίοδο 2008-2018 που συμπίπτει με την ύφεση και την επιβράδυνση της μεγέθυνσης των οικονομιών με αποτέλεσμα η αστικοποίηση να συνδέεται θετικά με τη φτώχεια. Σε ότι αφορά την πολλαπλασιαστική ψευδομεταβλητή που αφορά την περίοδο 2005-2007 η σχέση είναι αρνητική καθώς ο συντελεστής είναι στατιστικά σημαντικός για $P < 5\%$. Συνολικά για την εν λόγω περίοδο ο συντελεστής της μεταβλητής του βαθμού αστικοποίησης είναι -0.06 ($0.12 - 0.18 = -0.06$), γεγονός που υποδηλώνει ότι στις περιόδους ανάπτυξης η αστικοποίηση αμβλύνει τη φτώχεια καθώς εντείνονται οι οικονομίες συγκέντρωσης με αποτέλεσμα να ενισχύεται η απασχόληση και το εισόδημα στα μεγάλα αστικά κέντρα.

Ως προς τη ψευδομεταβλητή ΠΠΕΙ (PIIGS) που αφορά τις χώρες που ακολούθησαν σκληρές πολιτικές λιτότητας στα πλαίσια των προγραμμάτων διάσωσης (Ισπανία, Πορτογαλία, Ελλάδα και Ιρλανδία) καθώς και την Ιταλία ως χώρα με σημαντικά δημοσιονομικά προβλήματα βλέπουμε πως παρά τις επιμέρους διαφοροποιήσεις στις παλινδρομήσεις 3 και 5 ο συντελεστής να είναι θετικός και στατιστικά σημαντικός (για

$P < 1\%$) γεγονός που παραπέμπει σε αυξημένο ποσοστό φτώχειας εν συγκρίσει με τις χώρες του Ευρωπαϊκού Βορρά. Επίσης, στις παλινδρομήσεις 2 και 5 ο συντελεστής της ψευδομεταβλητής που αφορά τη Βουλγαρία, τη Ρουμανία και τις χώρες της Βαλτικής (Εσθονία, Λιθουανία και Λετονία) είναι θετικός και στατιστικά σημαντικός (για $P < 5\%$) γεγονός που παραπέμπει, ομοίως, σε αυξημένο ποσοστό φτώχειας εν συγκρίσει με τις ανεπτυγμένες χώρες της ΕΕ όπως και με τις χώρες του Visegrad-5.

Στον πίνακα 3 γίνεται παρουσίαση των αποτελεσμάτων της επίδρασης των μεταβλητών της παγκοσμιοποίησης στη φτώχεια.

Σε σχέση με το συνολικό εμπόριο, εισαγωγές και εξαγωγές ως % του ΑΕΠ (παλινδρόμηση 6), οι συντελεστές της δευτεροβάθμιας σχέσης μεταξύ εμπορίου και φτώχειας β_1 και β_2 είναι στατιστικά σημαντικοί σε επίπεδο σημαντικότητας ($P < 1\%$). Το πρόσημο για τον συντελεστή β_1 είναι αρνητικό (-0.09) και για τον β_2 θετικό (0.0004), γεγονός που παραπέμπει σε μεταβολή της σχέσης όταν προσεγγιστεί ένα ελάχιστο επίπεδο εμπορίου. Το εν λόγω επίπεδο δίνεται εκ της σχέσης $X = [\beta_1 / (2\beta_2)]$ και είναι περίπου 112% του ΑΕΠ.

Ήτοι, πέραν του συγκεκριμένου επιπέδου συνολικού εμπορίου η φτώχεια αυξάνεται σε κάθε περαιτέρω αύξηση του ποσοστού εμπορίου με αυξόντα ρυθμό μεταβολής καθώς η δεύτερη παράγωγος είναι θετική. Βέβαια, συνήθως οι μικρότερες χώρες παρουσιάζουν μεγαλύτερα ποσοστά εμπορίου, ως προς το ΑΕΠ, εν συγκρίσει με τις μεγαλύτερες χώρες. Όμως, ένα ολόένα και αυξανόμενο ποσοστό συνολικού εμπορίου σημαίνει και μεγαλύτερη εισαγωγική διείσδυση με αποτέλεσμα να πλήττεται η ανταγωνιστικότητα, η εγχώρια παραγωγή και πρωτίστως οι μορφές ανειδίκευτης εργασίας των λιγότερο ανεπτυγμένων χωρών της ΕΕ, με δυσμενείς επιδράσεις στην ανεργία και τη φτώχεια.

Πράγματι, όπως βλέπουμε στην παλινδρόμηση 7 το πρόσημο του στατιστικά σημαντικού (για $P < 1\%$) συντελεστή β_1 (12.02) της μεταβλητής του ενδοκλαδικού εμπορίου είναι θετικό, ενώ το πρόσημο του στατιστικά σημαντικού συντελεστή β_2 (-8.82) της εν λόγω μεταβλητής (για $P < 1\%$) είναι αρνητικό γεγονός που σημαίνει ότι ο βαθμός ενδοκλαδικότητας του εμπορίου επηρεάζει τη φτώχεια. Συγκεκριμένα για $X = [\beta_1 / (2\beta_2)]$, δηλαδή για κάθε βαθμό ενδοκλαδικότητας μεγαλύτερο από $\chi = 68\%$, η σχέση αντιστρέφεται και γίνεται αρνητική. Επομένως, η ενδοκλαδικότητα αμβλύνει τη φτώχεια ενώ η διακλαδικότητα φαίνεται να την ενισχύει, καθώς πλήττονται οι μορφές ανειδίκευτης εργασίας των λιγότερο ανεπτυγμένων χωρών της ΕΕ εις όφελος των ειδικευμένων μορφών εργασίας των περισσότερο ανεπτυγμένων χωρών.

Πίνακας 3. Οικονομετρικό υπόδειγμα System (Two-Step) GMM για την ερμηνεία της φτώχειας στις χώρες της ΕΕ

Παλινδρομήσεις:	6	7	8
% Φτώχειας _{it-1}	0.81*** (14.72)	0.57*** (15.38)	0.91*** (15.46)
Λογάριθμος Κατά Κεφαλήν ΑΕΠ _{it}	-1.75*** (-4.27)	-3.38*** (-4.18)	-1.83*** (-2.92)
Συνολικό Εμπόριο % του ΑΕΠ _{it}	-0.09*** (-6.25)		
(Συνολικό Εμπόριο του ΑΕΠ _{it}) ²	0.0004*** (5.74)		
Δείκτης Ενδοκλαδικού Εμπορίου C _{it}		12.02*** (2.58)	
Δείκτης (Ενδοκλαδικού Εμπορίου CL _{it}) ²		-8.82*** (-2.65)	
Ξένες Επενδύσεις % του ΑΕΠ _{it}			0.006** (2.07)
(Ξένες Επενδύσεις % του ΑΕΠ _{it}) ²			-0.0002 (-1.16)
AR1 (p-value)	0.05	0.04	0.04
AR2 (p-value)	0.96	0.93	0.97
Hansen J-test (p-value)	0.96	0.46	0.60
Diff-in-Hansen test (p-value)	0.95	0.52	0.69
Number of Groups	28	28	28
Number of Instruments	27	27	27
Observations	356	356	356
Z-τιμές στις παρενθέσεις. *, ** και *** υποδηλώνουν 10%, 5% και 1% επίπεδα σημαντικότητας			

Σε ότι αφορά το συνολικό απόθεμα των ξένων επενδύσεων, ως ποσοστό του ΑΕΠ, βλέπουμε πως ο συντελεστής της συγκεκριμένης μεταβλητής είναι στατιστικά σημαντικός ($p < 5\%$) (παλινδρόμηση 8), με πρόσημο θετικό, γεγονός που σημαίνει ότι υπάρχει μια σύνδεση της φτώχειας με τις άμεσες ξένες επενδύσεις, καιτοι ως τάξη μεγέθους δεν φαίνεται να είναι μεγάλη. Στο βαθμό που οι ξένες επενδύσεις απορροφούν, κυρίως, ειδικευμένο εργατικό δυναμικό, η ανειδίκευτη εργασία πλήττεται με αποτέλεσμα να αυξάνονται οι εισοδηματικές ανισότητες, επομένως και οι καταστάσεις φτώχειας για τους ανειδίκευτους εργαζόμενους χωρίς ιδιαίτερες δεξιότητες.

Τέλος, σε όλες τις παλινδρομήσεις, στη βάση των αποτελεσμάτων της αυτοσυσχέτισης δεύτερης τάξεως (AR2) αλλά και των στατιστικών κριτηρίων Hansen and different-in-Hansen δεν φαίνεται να υπάρχει πρόβλημα αυτοσυσχέτισης των καταλοίπων, καθώς και πρόβλημα υπερταυτοποίησης σε σχέση με τη χρήση των οργάνων (instruments) στις επαναλαμβανόμενες παλινδρομήσεις.

5. Συμπεράσματα

Στη βάση των ευρημάτων της εμπειρικής μελέτης για τους παράγοντες που επηρεάζουν τη φτώχεια στην ΕΕ μπορεί να γίνουν κάποιες προτάσεις πολιτικής προκειμένου να αμβλυνθεί το σημαντικό πρόβλημα της ανεργίας και της φτώχειας στον Ευρωπαϊκό χώρο.

Η άσκηση πολιτικών ενίσχυσης της ενεργούς ζήτησης είναι σημαντική προκειμένου να αντιμετωπιστούν άμεσα τα γενικευμένα προβλήματα φτώχειας στην Ευρώπη. Οι εν λόγω πολιτικές πρέπει να έχουν ως αναφορά την ενίσχυση της απασχόλησης και των παραγωγικών συστημάτων με παράλληλη ενίσχυση των μηχανισμών αναδιανομής του εισοδήματος και ενίσχυσης των κοινωνικών δαπανών. Η γενικευμένη ύφεση, στη βάση των πολιτικών λιτότητας, εντείνει το έλλειμμα ζήτησης και αμβλύνει την προσπάθεια ανάκαμψης των οικονομιών, περιορίζοντας τις επενδύσεις και τη δυνατότητα εκσυγχρονισμού των παραγωγικών συστημάτων, ιδιαίτερα σε ότι αφορά τις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες της ΕΕ. Η υπάρχουσα οικονομική στασιμότητα, οι εντεινόμενες ανισότητες, τόσο μεταξύ των χωρών όσο και εντός των χωρών, καθώς και η υπέρμετρη φτώχεια έχουν θέσει, ήδη, σε πυρετώδη κίνηση δυνάμεις φυγόκεντρες που αμβλύνουν τη συνοχή της ΕΕ.

Είναι, επίσης, σημαντικό να αυξηθούν οι δαπάνες για την εκπαίδευση, καθώς η πρόσβαση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση ενισχύει την ειδικευμένη εργασία επομένως και τις προοπτικές απασχόλησης με σχετικά υψηλότερες αποδοχές. Η εκπαίδευση αποτελεί ένα μηχανισμό αμβλυνσης των εισοδηματικών ανισοτήτων, επομένως και της φτώχειας. Η ενίσχυση του ανθρώπινου κεφαλαίου μέσα στην οικονομία διαμορφώνει όρους εκσυγχρονισμού των παραγωγικών συστημάτων επομένως και δημιουργίας συγκριτικών πλεονεκτημάτων σε προϊόντα εντάσεως γνώσης υψηλής προστιθέμενης αξίας. Με αυτήν την έννοια το εμπόριο, στη βάση της διαφοροποίησης των εμπορικών ανταλλαγών, μπορεί

να συμβάλλει θετικά στην ανάπτυξη, αμβλύνοντας τη φτώχεια που συνδέεται πρωτίστως με την ανειδίκευτη εργασία και την παραγωγή προϊόντων χαμηλής προστιθέμενης αξίας.

Οι ξένες επενδύσεις είναι πράγματι σημαντικές στο βαθμό που ενισχύουν τον τεχνολογικό εκσυγχρονισμό των παραγωγικών συστημάτων, την καινοτομία και την αξιοποίηση του ανθρώπινου κεφαλαίου της οικονομίας. Είναι σημαντικό οι ξένες επενδύσεις να κατευθύνονται σε κλάδους παραγωγικούς εντάσεως κεφαλαίου και γνώσης αυξάνοντας το πολλαπλασιαστικό αποτέλεσμα της δαπάνης μέσα στην οικονομία και ενισχύοντας τη συνεκτικότητα των παραγωγικών συστημάτων.

Κλείνοντας, θα πρέπει να τονιστεί ότι σε περιόδους γενικευμένων ανισοτήτων οι πολιτικές αποφάσεις επηρεάζονται, σε μεγάλο βαθμό, από την κυρίαρχη οικονομική ελίτ. Στο βαθμό που οι ελεγχόμενοι ιδεολογικοί μηχανισμοί θα εξακολουθούν να διαμορφώνουν αποτελεσματικά τον “κοινό νο” νομιμοποιώντας τη φτώχεια και τις ανισότητες, τότε πράγματι θα αποτελεί, στην καλύτερη περίπτωση, μια παραδοξότητα το γεγονός της απραξίας της ΕΕ σε σχέση με τα σημαντικά προβλήματα της ανεργίας και της φτώχειας.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Δαφέρμος Γ. και Παπαθεοδώρου Χ. (2010) “Μακροοικονομικό περιβάλλον, ανισότητα και φτώχεια: Μια εμπειρική διερεύνηση για την επίδραση της οικονομικής μεγέθυνσης και της κοινωνικής προστασίας σε Ελλάδα και ΕΕ”, *Ινστιτούτο Εργασίας (INE), Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων*, ΓΣΕΕ, Μελέτες, Νο. 3.

Ξενόγλωσση

Aghion P. and Bolton P. (1997) “A theory of trickle-down growth and development”, *Review of Economic Studies*, 64(2): 151-72.

Alderson A. and Nielsen F. (2002) “Globalization and the great U-turn: Income, inequality and trends in 16 OECD Countries”, *American Journal of Sociology*, 107(5): 1244-99.

Arellano M. and Bond S. (1991) “Some tests of specification for panel data: Monte carlo evidence and an application to employment equations”, *Review of Economic Studies*., 58(2):177-297.

Arellano M. and Bover O. (1995) “Another look at the instrumental variable estimation of error-components models”, *Journal of Econometrics*, 68(1): 29-51.

Atkinson, B. (2015) *Inequality. What can be done?* London: Cambridge Massachusetts.

Atkinson A.B. and Bourguignon F. (eds.) (2000) *Handbook of Income Distribution*, Amsterdam: North Holland.

- Becker G.S., Murphy K.M. and Tamura R. (1990) “Human capital, fertility and economic growth”, *Journal of Political Economy*, 98(5): S12-S37.
- Bergh A. and Nilson T. (2011) “Globalization and absolute poverty: A panel data study”, *Research Institute of Industrial Economics (IFN), Working Paper*, No. 862.
- Bertola G. (2010) “Inequality, integration and poverty: Issues and evidences from EMU”, *Journal of Economic Inequality*, 8(3): 345-65.
- Bhagwati J. and Srinivasan T.N. (2002) “Trade and poverty in the poor countries”, *American Economic Review*, 92(2): 180-83.
- Blomstrom M. and Kokko A. (1998) “Multinational corporations and spillovers”, *Journal of Economic Surveys*, 12(3):247-77.
- Blundell R. and Bond S. (1998) “Initial conditions and moment restrictions in dynamic panel data models”, *Journal of Econometrics*, 87(1): 115-143.
- Boldeanu, F-T. (2018) *Factors of EU economic growth*, UK: Cambridge Scholars Publishing.
- Bourguignon F. (2004) “The poverty-growth inequality triangle”, *Indian Council for Research on International Economic Relations, Working paper*, No. 25. New Delhi.
- Brady D. (2003) “The poverty of liberal economics”, *Socio-Economic Review*, 1(3):369-409.
- Brady D. (2005) “The welfare state and relative poverty in rich western democracies”, *Social forces*, 83(4): 1329-64.
- Caminada K., Goudswaard K. and Koster F. (2012) “Social income transfer and poverty: A cross-country analysis of OECD countries”, *International Journal of Social Welfare*, 21(2): 115-26.
- Caselli F. and Ventura J. (2000) “A representative consumer theory of distribution”, *American Economic Review*, 90(4): 909-26.
- Chen S. and Ravallion M. (2010) “The developing world is poorer than we thought, but less successful in the fight against poverty”, *The Quarterly Journal of Economics*, 125(4): 1577-1625.
- Christiaensen L. and Todo Y. (2013) “Poverty reduction during the rural-urban transformation – The role of the missing middle”. *World Development*, forthcoming.
- Dafermos Y. and Papatheodorou C. (2013) “What drives inequality and poverty in the EU? Exploring the impact of macroeconomic and Institutional factors”, *International Review of Applied Economics*, 27(1): 1-22.
- Dollar D. and Kraay A. (2002) “Growth is good for the poor”, *Journal of Economic Growth*, 7(3): 195-225.
- Dollar D. and Kraay A. (2004) “Trade, growth and poverty”, *The Economic Journal*,

114(493): F22-F49.

- Frazer H., Guio A.C., Marlier E., Vanhercke B. and Ward T. (2014) “Putting the fight against poverty and social exclusion at the heart of the EU agenda: A contribution to the mid-term review of the Europe 2020 strategy”, *Observatoire Social Europeen (OSE), Research Paper*, No.15.
- Fry M.J. (1993) “Foreign direct investment: finance, efficiency incentives and distortions”, *The World Bank WPS 1141*, Washington, International Economics Department.
- Grubel H.G. and Lloyd P.G. (1975) *Intra-Industry Trade*, London: Macmillan.
- Heckscher E. F. and Ohlin B. G. (1991) *Heckscher-Ohlin trade theory*. The MIT Press
- Helpman E. (1984) “A simple theory of trade with multinational corporations”, *Journal of Political Economy*, 92(3): 451-71.
- Iceland J., Kenworthy L. and Scopillity M. (2005) “Macroeconomic performance and poverty in the 1980s and 1990s: A state level analysis”, *Institute for Research on Poverty, Discussion Paper*, 1299-05.
- Jeanty W.P. and Ulimwengu M.J. (2010) “Poverty rate and government income transfers: A spatial simultaneous equations approach”, *International Food Policy Research Institute (IFPRI), Discussion Paper*, No. 01076.
- Kokko A. (1994) “Technology, market characteristics and spillovers”, *Journal of Development Economics*, 43 (2): 279-93.
- Korzeniewicz R.P. and Moran T.P. (2005) “Theorizing the relationship between inequality and economic growth”, *Theory and Society*, 34(3): 277-316.
- Kuznets S. (1955) “Economic growth and income inequality”, *American Economic Review*, 45(1): 1-28.
- Lambert P. (eds.) (1993) *The Distribution and Redistribution of Income: A Mathematical Analysis*, Manchester: Manchester University Press.
- Mankiw G.N., Romer D. and Weil D. (1992) “A contribution to the empirics of economic growth”, *Quarterly Journal of Economics*, 107(2):407-37.
- Markusen J. and Venables A. (1996) “The theory of endowment, intra-industry and multinational trade”, *NBER, Working Paper*, No. 5529, Cambridge, Massachusetts.
- Milanovic, B. (2016) *Global inequality. A new approach for the age of globalization*. London: Cambridge Massachusetts.
- Moller S., Huber E., Stephens J., Bradley D. and Nielsen F. (2003) “Determinants of relative poverty in advanced capitalist economies”, *American Sociological Review*, 68(1): 22-61.
- Moser C., Nestmann T. and Wedow M. (2008) “Political risk and export promotion: evidence from Germany”. *World Economy*, 31(6):781-803.
- Papatheodorou C. (2009) “Inequalities and deficiencies in social protection. The welfare

- system of Greece”, in Schubert K., Hegelich S. and Bazant U. (eds.) (2009)*The Handbook of European Welfare Systems*, London/ Oxford: Routledge.
- Piketty, T. (2014) *Capital in the Twenty First Century*. London: Cambridge Massachusetts.
- Ravallion M. Chen S. and Sangraula P. (2007) ”New evidence on the urbanization of global poverty”, *Population and Development Review*, 33(4): 667-701.
- Rodriguez-Pose A. and Fratesi U. (2006) “Regional business cycles and the emergence of sheltered economies in the southern periphery of Europe” *BEER*, No. 7, College of Europe, Bruges.
- Roodman D. (2006) “How to do xtabond2: An introduction to difference and system GMM in stata”, *Center of Global Development, working paper*, No. 103.
- Roodman D. (2009b) “A note on the theme of too many instruments”, *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 71(1), 135-158.
- Volscho T. (2004) “Income distribution in 14 OECD Nations, 1967-2000: Evidence from the Luxemburg income study”, *Luxemburg Income Study, Working Paper*, No.386.
- Winters A. (2004) “Trade liberalization and economic performance: An overview”, *Economic Journal*, 114(493): 4-21.

Διαδικτυακοί τόποι

<http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>
<http://unctadstat.unctad.org/wds/TableView/tableView.aspx?ReportId=89>
<http://comtrade.un.org/pb/CountryPagesNew.aspx?v=2013>
<http://data.worldbank.org/topic>

Ελισάβετ Δοξάκη
 Ερευνήτρια, MSc., Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής

Δρ. Παντελάδης Ιωάννης
 Ερευνητής, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
 email: panteladis@yahoo.com

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Δημήτρης Καλλιώρας
Σκαγιαννης Παντολεων
Χριστοπουλου Ολγα
Ευάγγελος Ασπρογέρακας
Νικόλαος Γαβανάς

ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ ΣΥΝΤΑΞΗΣ

Ελένη Ανδρικοπούλου
Πασχάλης Αρβανιτίδης
Παναγιώτης Αρτελάρης
Σοφία Αυγερινού - Κολώνια
Αθηνά Βιτοπούλου
Γιώργος Βλόντζος
Νικολός Βογιαζίδης
Γεωργία Γεμενετζή
Ηλίας Γεωργαντάς
Αθηνά Γιαννακού
Σπύρος Γκολφινόπουλος
Άσπα Γοσποδίνη
Δημήτρης Γούσιος
Παύλος - Μαρίνος Δελλαδέτσιμας
Αλέξης Δέφνερ
Δέσποινα Διμέλλη
Ασπασία Ευθυμιάδου
Μιχάλης Ζουμπουλάκης
Ελισάβετ Θωίδου
Γιώργος Κανδύλης
Νικόλαος - Γεώργιος Καραχάλης
Κώστας Καρτάλης

Γρηγόρης Καυκαλάς
Ειρήνη Κλαμπατσέα
Χάρης Κοκκώσης
Παναγιώτης Κοσμόπουλος
Βύρων Κοτζαμάνης
Χρήστος Κουσιδώνης
Αλέξανδρος - Φαίδων Λαγόπουλος
Κώστας Λαλένης
Λόης Λαμπριανίδης

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο
Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Πανεπιστήμιο Κρήτης
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
Πανεπιστήμιο Αιγαίου
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Πολυτεχνείο Κρήτης
Ελληνικός Γεωργικός Οργανισμός «Δήμητρα»
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο
Αθηνών
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Ακαδημία Αθηνών & ΑΠΘ
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Λίλα Λεοντίδου
Παύλος Λουκάκης
Θωμάς Μαλούτας
Δημήτρης Μέλισσας
Αγγελική Μενεγάκη
Θεόδωρος Μεταξάς
Κώστας Μπαγινέτας

Νίκος Μπάτης
Ηλίας Μπεριάτος
Κώστας Μωραΐτης
Σπύρος Νιαβής
Μαρί - Νοέλ Ντυκέν
Δημήτρης Οικονόμου
Απόστολος Παπαγιαννάκης
Κωνσταντίνος Περάκης
Γιώργος Πετράκος
Μάγδα Πιτσιάβα - Λατινοπούλου
Σεραφείμ Πολύζος
Αντώνης Ροβολής
Νίκος Σαμαράς
Άρης Σαπουνάκης
Κώστας Σερράος
Παντολέων (Παντελής) Σκάγιαννης
Σοφία Σκορδίλη
Νίκος Σουλιώτης
Δημήτρης Σταθάκης
Αναστασία Τασοπούλου
Πάρις Τσάρτας
Γιώργος Τσιλιμίγκας
Δημήτρης Τσιώτας
Δημήτρης Φουτάκης
Γιώργος Φωτόπουλος
Μάριος Χαϊνταρλής
Όλγα Χριστοπούλου
Μανώλης Χριστοφάκης
Γιάννης Ψυχάρης

Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο
Πάντειο Πανεπιστήμιο
Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο
Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο
Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Αποκεντρωμένη Διοίκηση Θεσσαλίας - Στερεάς
Ελλάδος
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Πάντειο Πανεπιστήμιο
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο
Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο
Πανεπιστήμιο Αιγαίου
Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Διεθνές Πανεπιστήμιο
Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Πανεπιστήμιο Αιγαίου
Πάντειο Πανεπιστήμιο

Περιεχόμενα

ΤΕΥΧΟΣ
ISSUE

33

ΕΤΟΣ
YEAR

2021

Παντολέον Σκάγιαννης Εισαγωγή	4
Απόστολος Λαγαρίας, Ιωάννης Σαγιάς† Αστική διάχυση σε πόλεις της Νότιας Ευρώπης: συγκριτική ανάλυση βασισμένη σε χωρικούς δείκτες	10
Σουλτάνα Βεζυριαννίδου, Κωνσταντίνος Λαλένης Οι διοικητικές δομές του χωρικού σχεδιασμού στην Ελλάδα κατά τις πρόσφατες διοικητικές μεταρρυθμίσεις	36
Κωνσταντίνος Πορτοκαλίδης Νέο θεσμικό πλαίσιο χωρικών ρυθμίσεων για τους ΟΤΑ: στρατηγικός σχεδιασμός και ζητήματα επικουρικότητας	64
Ελένη Κομνηνού, Ανέστης Γουργιώτης, Αριστείδης Σαπουνάκης Ένταξη μεγάλων τουριστικών συγκροτημάτων στο εξωαστικό τοπίο: ελληνική εμπειρία και προκλήσεις για το μέλλον	82
Νικόλαος-Γεώργιος Καραχάλης Η προσωρινή στέγαση σε κενά κτήρια και καταστήματα ως μέσο υποστήριξης της δημιουργικής οικονομίας: καλές πρακτικές από τις πόλεις του Urbact Refill	116
Ελισάβετ Δοξάκη, Ιωάννης Παντελάδης Η διαχρονική εξέλιξη της φτώχειας στις χώρες της ΕΕ-28: Αναλυτική προσέγγιση με τη μεθοδολογία System-GMM.	137

ISSN: 1109-5008

www.aeihoros.gr